

EGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
AUGUSTUS/
SEPTEMBER
1978

VREDESWEEK

**MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR MILITAIREN.**

**nr. 8/9 – augustus/september 1978
17e jaargang**

Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorzitter),
Frank Spoelstra (sekr./eindred.),
Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Arjen Struik.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Karel Bloema,
Sietse van der Hoek, Bert van de
Kamp, Jan Kooijman, Willy Lohmann,
Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Jan
Stoof, Bert Vuijsje, Frans Wermer,
Hans van Wissen, Dick Zaal.

Vormgeving/Realisatie:

Gerard de Groot/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Delft

Inhoud

Ik was eerst . . .	2
Het H.V. en de vredesweek	3
Nederland en de arabische boycot van Israël	4/5
George Grosz	6/7
De krijgsmacht doet meer dan u denkt	8/9
De krijgsmacht is slechts een middel	10/11
Doet de universiteit minder dan u denkt?	11/12
Bewapening een twijfelachtige zaak	13/14
Boeken en brochures	15/16/17
Twee discofilms	18/19

EGO: wapent je

**Ik was eerst een onnozel kind
dat stenen op de wegen telt
en alle zwervers groet**

**Het fijnst vond ik altijd de wind
met zijn lachend geweld
ongrijpbaar echt als droomspeelgoed**

**Het kind is al zó lang vergaan
en al mijn dromen werden waan**

**Nu struikel 'k over elke steen
waar ik als kind sprong overheen**

*Arjen Struik
(zie ook blz.
17)*

Humanistisch Verbond en de vredesweek

Ter gelegenheid van de vredesweek '77 werd vorig jaar het rapport 'Humanistische gedachten over geweld' uitgebracht (waarvan nog enkele exemplaren voorradig zijn). Wat zijn de plannen van het H.V. met de vredesweek '78? Er zijn twee belangrijke ontwikkelingen te melden.

In de eerste plaats wil het H.V. grotere bekendheid geven aan de **humanistische begeleiding van dienstweigeraars**. Er werd allang voor deze begeleiding gezorgd, maar noodgedwongen op kleine schaal omdat er te weinig mankracht voor beschikbaar was. Het H.V. hoopt z.s.m. te starten met

een landelijk netwerk van humanistische begeleiders die vooral de buitenkerkelijke gewetensbezwaarden (en dat zijn er nogal wat) kunnen gaan opvangen. Daarmee is niet gezegd dat het H.V. van mening zou zijn dat iedere humanist zou moeten dienstweigeren. Wel dat iedereen de vrijheid dient te hebben naar eigen geweten te leven. Voor sommige humanisten houdt dat dienstweigeren in, voor anderen niet. Maar alle humanisten zijn ervan overtuigd dat zij die willen weigeren op niet-godsdienstige gronden ook recht hebben op een goede begeleiding.

Een tweede ontwikkeling is de voorgenomen **oprichting van het Humanistisch Studiecentrum Nederland (H.S.N.)**, een wetenschappelijk bureau van de humanistische beweging. Dit H.S.N. wil zich gaan bezighouden met een groot aantal (vooral maatschappelijke) vraagstukken. Zo is bijvoorbeeld nog nooit goed onderzocht hoe groot de konfessionele macht is in ons land. Ook is het dringend noodzakelijk ontwerpen te maken voor een nieuwe relatiewetgeving, waarin geen plaats meer is voor de monopoliepositie van het huwelijk. Hoe kan een sluitende regeling worden gemaakt om de persoonlijke levenssfeer te beschermen tegen misbruik van computers en andere ver ontwikkelde technieken. In dit H.S.N. zou ook de **bestudering van vredesvraagstukken** kunnen worden ondergebracht. Zodra ontwikkelingen op dit gebied zijn te melden zal hieraan zeker in EGO aandacht worden besteed.

*Rob Tielman
(voorzitter H.V.)*

Een humanistische visie op oorlog en vrede

Het humanisme verwerpt de gedachte, dat de mens geregeerd zou worden door hogere machten of slechts een willoos volger zou zijn van dwingende natuurwetten. Het humanisme benadrukt de menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid zelf vorm te geven aan het eigen bestaan. Dat geldt ook voor oorlog en vrede. Er is geen heilige oorlog, er is geen onontkoombare natuurwet, die ons zou dwingen tot voortdurende strijd, er is niets anders dan door mensen tot stand gebracht en dus ook door mensen te voorkómen geweld.

Aktieve verdraagzaamheid

Het humanisme kenmerkt zich bovendien door verdraagzaamheid. Dat is geen lijdzaamheid, geen willoos toezien hoe anderen handelen, maar een actieve verdraagzaamheid: de ander in de gelegenheid stellen zich als mens te ontplooiën. Daarom is vrede vanuit humanistisch oogpunt ook méér dan alleen de afwezigheid van geweld, het is de aanwezigheid van mogelijkheden tot vrije ontplooiing. De vrijheid van ontplooiing vindt daar haar grenzen waar de vrijheid

van anderen wordt aangetast. Bovendien brengt vrijheid ook verantwoordelijkheid met zich: men kan zich niet langer verschuilen achter anonieme machten. Men zal er toe moeten bijdragen dat de ontplooiingsmogelijkheden van anderen worden bevorderd. Dat betreft bijvoorbeeld de ontwikkelingslanden, de huisvesting voor niet-gezinshuishoudens, de gelijkwaardige behandeling van minderheden, e.d.

Oorzaken van geweld wegnemen

Het bestrijden van geweld moet zich dus niet alleen richten op de bewapening, maar ook op het wegnemen van oorzaken, zoals onderontwikkeling, achterstelling en diskriminatie. Daarmee is niet gezegd, dat iedereen die slachtoffer is van ongelijkwaardigheid daardoor de vrijheid zou hebben daarin met geweld verandering te brengen. Het doel heiligt niet de middelen. De middelen dienen afgestemd te zijn op het doel dat wordt nagestreefd, en uit de keuze van middelen dient het beoogde doel afgelezen te kunnen worden. Bovendien lost geweld niets op, maar roept het nieuw tegengeweld op. Humanisten verschillen van gedachte over de vraag of geweld altijd te vermijden valt. Sommigen zijn van mening dat een zekere mate van verdediging middels wapens noodzakelijk is, andere menen, dat altijd voor geweldloze weerbaarheid gekozen dient te

worden. Alle humanisten zijn het erover eens, dat iedereen de vrijheid dient te hebben hierin de weg van het eigen geweten te volgen.

Kijk op het leger

Dat houdt echter wel in dat het leger dat een democratie wil verdedigen ook een democratisch leger dient te zijn. Een leger waarin niet aan fundamentele mensenrechten wordt getornd als vrijheid van meningsuiting, bescherming van de persoonlijke levenssfeer, en afwijzing van diskriminatie.

De humanistische beweging houdt zich bezig met fundamentele vragen van oorlog en vrede, hetgeen bijvoorbeeld heeft geleid tot een afwijzing van de neutronenbom. Maar zij draagt ook zorg voor de geestelijke begeleiding van militairen, zij werkt aan het wegnemen van belangrijke geweldsbronnen als onderontwikkeling, achterstelling en diskriminatie. Daarom kan men niet alleen spreken van een humanistische visie op oorlog en vrede, maar ook van een daadwerkelijk humanistisch vredesstreven. Bij dat vredesstreven is de inzet van velen noodzakelijk – ook jongeren kunnen daaraan een belangrijke bijdrage leveren.

Het bovenstaande is een korte samenvatting van de toespraak, die Rob Tielman, voorzitter van het H.V., hield op 7 mei 1978 in Brussel voor de Humanistische Jongeren in België.

Nederland en de arabische boycot van Israël

In het Zwitserse vakantieoord Montreux werd dezer dagen een geheel in het arabisch geschreven promotiefolder van het nederlandse bedrijfsleven rondgedeeld, waarop de foto van een triomfantelijk juichende premier Van Agt de omslag sierde. De nederlandse minister-president, gefotografeerd op een verkiezingsavond, maar nu gebruikt om de suggestie te wekken dat de arabische zakenwereld in ons land tot op het hoogste nivo met open armen wordt ontvangen. In de folder benadrukten verder ruim veertig bedrijven met wervende advertentieteksten de begeerte van het nederlandse bedrijfsleven om fikse graantjes mee te pikken van de nog steeds rijkelijk vloeiende oledollars.

CIDI-zwartboek

Een toch opmerkelijke coverfoto in een tijd, dat het nederlandse parlement bezig is aan een onderzoek naar de betrokkenheid van de regering en dat bedrijfsleven bij de arabische handelsboycot tegen Israël. Dat onderzoek is het gevolg van onthullingen in een zwartboek van het Centrum voor informatie en dokumentatie Israël (CIDI), waarin wordt gekonstateerd dat „nergens in de westerse wereld een overheid is te vinden die zo'n lankmoedige houding aanneemt tegenover de arabische boycot als ons land.”

Vele bedrijven zouden volgens het CIDI maar al te gemakkelijk en zelfs gretig in de race om de vette orders buigen voor de arabische eisen om niet met Israël te handelen, om niet-Jood-verklaringen van hun personeel af te geven en om te verzekeren, dat het geleverde nederlandse produkt niet is opgebouwd uit een of meer israelische onderdelen. Wie niet zo handelt kan immers op de sinds 1951 ingestelde zwarte lijst komen, waarop op het ogenblik zo'n zestig nederlandse ondernemingen staan. Dat is diskriminatie, zo heeft het parlement al geroepen en vandaar dat zelfs met de gedachte van een parlementaire enquête wordt gespeeld: de ondernemers moeten maar eens met de billen bloot. Op

korte termijn zal daarover beslist worden. Maar een onderzoek komt er in ieder geval. Zijn de ondernemers daarvan onder de indruk?

Kontakten en kontrakten.

In Montreux waren in mei van dit jaar ruim elfhonderd arabische en westerse zakenlieden, ekonomen, wetenschappers en politici bijeen om over de europees-arabische samenwerking te praten. Een voor de hand liggende ontmoeting. De negen EG-landen exporteren gezamenlijk thans net zoveel naar de arabische landen als de twee andere industriegiganten, de Verenigde Staten en Japan. Gezamenlijk vormt Euro-Arabië een wereldmacht, die veertig percent van de hele wereldhandel voor zijn rekening neemt. De mooie woorden tegenover elkaar waren dan ook niet van de lucht in Montreux. „We moeten partners en broeders zijn,” riep een duits spreker op dit symposion. En een ander: „Samenwerking is de enige manier voor beiden om wat te bereiken.” Enfin, het kon niet op. Een vergenoegde Engelsman: „Eerst hier de kontakten en straks de kontrakten.”

Men kon het zo gek niet verzinnen, of er werd in Montreux samen lang en serieus in verschillende zaaltjes over gepraat. Monetaire samenwerking. Technologische uitwisseling. Kennisoverdracht.

Arabische verwachtingen van het zakendoen met Europa. Europese verwachtingen van het zakendoen met Arabië. Problemen. Oplossingen. Enz. enz. enz.

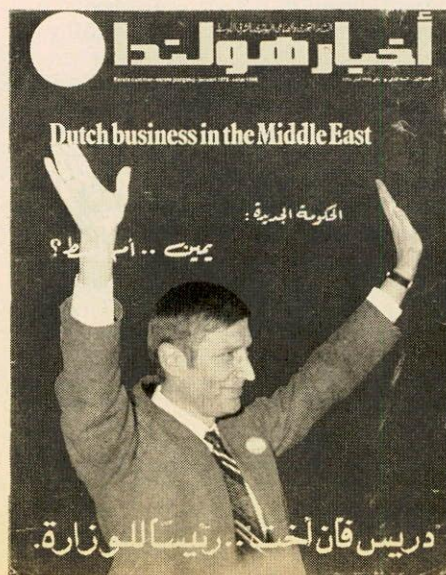
Gouden kompas

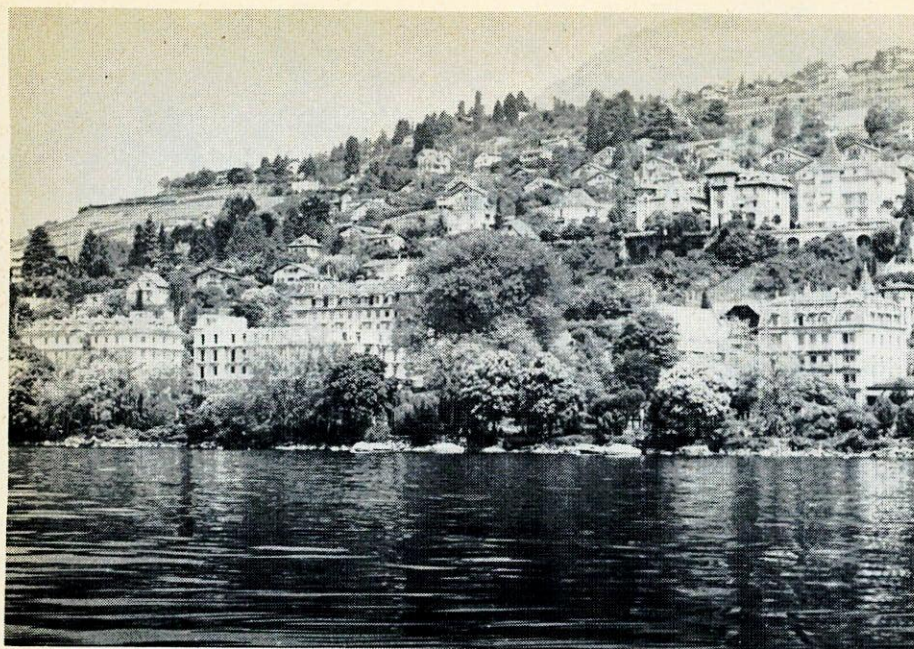
Als vliegen om de stroop cirkelde het europese management rond de ongeveer 350 aanwezige arabische vertegenwoordigers. Vanuit Nederland waren zelfs niet minder dan negentig managers overgevlogen om de krenten uit de pap te pikken. Volgens insiders kregen immers op het vorige euro-arabische symposion, anderhalf jaar geleden, de mammoetorders van Philips Telecommunicatie (5 miljard) en de Ogem (10 miljard) voor Saoedi-Arabië de eerste vorm. En zo rende groot en klein hoopvol achter het arabische kapitaal aan. Ogembaas en oud-minister Udink kwam trots vertellen, hoe hij zijn reuzenorder had versierd. Elders in het lokale kongrespaleis sleet een amsterdams zakenman een door hem ontwikkeld soortement kompas van goud, waarvan Arabieren in vele plaatsen van de wereld precies zouden kunnen aflezen hoe zij zich tijdens het gebed (vijf maal per dag) in de juiste richting van Mekka zouden kunnen wenden. „Dat is belangrijk voor die mensen. En zeg zelf: het is slordig als men dan de verkeerde richting uitknielt,” merkte hij monter op. Een arabische bank toonde meteen al belangstelling voor het apparaat (kosten: 500 dollar) als relatiegeschenk aan te schaffen. Een order van een miljoen.

Arabische zwarte lijst

Maar bijna nadrukkelijk werd er in de officiële sessies nauwelijks gepraat over de arabische boycot en de zwarte lijst. Desgevraagd vroegen de arabische vertegenwoordigers er in de wandelgangen heel beleefd wel begrip voor.

De oud-minister van Economische Zaken van Jordanië dr. O. Nabulsi bijvoorbeeld: „Wij zijn het slachtoffer van de agressiepolitiek van Israël. Wij zijn in oorlogen verslagen. Ze hebben ons land afgepakt en bezet. We zijn

Montreux, gelegen aan het meer van Genève, was de plaats waar het Symposium werd gehouden.

elkaar nu eenmaal nodig." Anno 1978 blijkt de hele ontwikkeling in de arabische wereld bovendien anders te gaan dan tot voor kort werd aangenomen. Toen de oliecrisis uitbrak leek het of de Arabieren met hun oliedollars de economische wereldorde zouden ontwrichten. Dat blijkt nogal te zijn meegevallen. De sterke verhoging van de olieprijs is weliswaar een van de oorzaken van de forse economische terugslag, waarmee vooral Europa te kampen heeft, maar het Europese bedrijfsleven heeft die terugslag voor een belangrijk deel weten op te vangen door juist gebruik te maken van de nieuwe rijken. Voor astronomische bedragen wordt verkocht aan de olielanden. Nederland voerde vorig jaar voor 3,3 miljard gulden uit naar de arabische landen.

Toch parlementair onderzoek

Maar het is wel zo dat de teruggang in de arabische wereld is begonnen. Berekend is, dat het overschot aan oliedollars in de OPEC-landen thans nog één-derde is van wat het in 1975 was. Hetgeen betekent, dat de Arabieren al vele ambitieuze plannen hebben moeten herzien. Die ontwikkeling zal voorlopig niet stoppen. Bovendien hebben de Arabieren nog steeds de westerse kennis nodig. Al die punten hebben er nu tenslotte toe geleid dat de scherpe kantjes van de israelische boycot de laatste tijd zijn vervaagd. Maar het Nederlandse parlement blijft van plan het onderzoek zeer nauwkeurig door te zetten.

Rien Robijns

legeroefening:
generale repetitie

gekoloniseerd. Mag je dan als laatste wapen in de oorlog een economische boycot proberen op te zetten. Als de westerse belangen lijden onder de boycot moeten ze niet bij ons zijn, maar bij Israël en Israël moeten ze vragen vrede te sluiten. Een boycot is nooit goed, maar voor ons een deel van de strijd." Oftewel het historische standpunt, dat op de verschillende openbare zittingen echter niet verder naar voren kwam.

Dat was namelijk twee jaar geleden wel anders. Toen waarschuwde de saoeedi-arabische prins Kayyal de verzamelde managers in scherpe bewoordingen: „U zult ons bij de handel eerst moeten uitleggen hoe u tegenover Israël staat en dan komt u nog maar eens terug.” Nu stelde de jordanse kroonprins Hassan, een broer van koning Hoessein, wat schouderophalend op een perskonferentie dat hij van de hele materie niet wakker kon liggen. „De anti-boycot-zaak is een netelig onderwerp. Ik vind dat ieder land en iedere zakenman maar voor zichzelf moet uitmaken waar hij de streep trekt. Het is niet mogelijk daar een rationele oplossing voor te vinden.”

Ondernemers gaan door

Op de aanwezige Nederlandse ondernemers bleek het zwartboek van het CIDI en het nu aangekondigde parlementaire onderzoek echter niet de minste indruk te hebben gemaakt. De pittigste uitspraak die we konden opvangen was het verontschuldigende: „Tja, je balanceert zo wel eens op een slap koord.” Maar verder vierde het cynisme en de relativisering hoogtij. „Het speelt niet zo meer. Het is nu een meer theoretische kwestie

geworden,” aldus een bankier. En een lid van de Raad van Bestuur van een grote onderneming: „Het is nu eigenlijk een achterhaalde zaak. Niemand maakt zich er eigenlijk nog druk om. Ik snap niet dat het parlement nu ineens wakker meent te moeten worden. Dat had twee jaar geleden moeten gebeuren. Maar nu niet meer. De scherpe kanten zijn allang van de arabische eisen af. De boycot is over het hoogtepunt heen. Ik wil niet zeggen, dat het nu nog een storm in een glas water is, dat zou te arrogant zijn, maar het scheelt niet veel.” Een volgende: „Ach, je moet nou eenmaal als bestuurder van een onderneming kiezen. En als je dan twee blokken hebt die met elkaar in strijd zijn en waar je overigens met beide diplomatieke betrekkingen onderhoudt, dan kies je voor de lukratiefste. Dat zijn de arabische landen. Bovendien: wat kan Israël niet wat wij wel kunnen?”

Veel geld, weinig principes

Ofwel: de ongeschreven wetten van het kapitaal, die vaak weinig met principes en veel met geld te maken hebben. Een andere ondernemer haalt ook al de schouders op. „Je kan onder alles uitkomen. Als je handel wilt drijven met Israël richt je een dochteronderneming in Zwitserland op. Een papieren façade. En de Israeli's doen dat ook. Dan gaat de handel daarlangs, zonder dat iemand weet hoe de vork in de steel zit. En andersom gaat het ook zo. Toen Nederlandse bedrijven op de zwarte lijst kwamen werden ook in Zwitserland en Liechtenstein zowel door de Arabieren als door ons dochters opgericht. Nou, dan handelden die dochters met elkaar en de identiteit bleef verder verborgen. Je hebt

George Grosz

Zelfportret (als waarschuwer, 1926)

De in 1959 overleden duitse schilder en graficus George Grosz is terecht genoemd "de grootste van de satirische schilders, minstens zo groot als de Engelsman William Hogarth." In de catalogus van de Grosz-tentoonstelling in 1963 stond: "De krachtigste politieke satiricus sedert Goya en Daumier. Als hij bitterder lijkt dan zij, dan ligt dat in de aard van zijn vijanden en niet in de zijne."

neutronenbom:
witte boordwapen

Jeugd en jonge jaren

George Grosz werd in 1893 in Berlijn geboren. Al spoedig verhuisde het gezin naar Stolp in Pommeren, waar vader een betrekking kreeg bij de daar ter plaatse gevestigde Vrijmetselaarsloge. De vele weekbladen die de loge voor de leestafel ontving en die vol stonden met sensationele illustraties van oorlogen die altijd wel hier of daar op aarde gevoerd werden, prikkelden George's fantasie. Zijn jeugd was zorgeloos en ouder geworden dacht hij altijd weer met groot plezier aan deze tijd terug. Toen vader in 1900 stierf trok het gezin weer naar Berlijn, echter maar voor korte tijd, want in 1902 kon zijn moeder de leiding overnemen van een huzarencasino in het door de familie Grosz zo geliefde Stolp. Er was geen zorg meer voor de dagelijkse boterham en er was geld om zoon George een goede opleiding te geven. Die kreeg hij dan ook!

In Stolp bezocht hij de middelbare school, die in 1909 gevolgd werd door de Dresdener Kunstakademie. Tekenende zat hem in het bloed en in 1910 werd zijn eerste karikatuur in *Ulk* geplaatst. In 1912 is de jonge Grosz leerling van de Kunstnijverheidsschool in Berlijn. Als een academisch gedegen doorkneed kunstenaar bezoekt hij in 1913 ook nog de Colarossi-akademie in Parijs. In die dagen vertoonde zijn werk al die karaktertrek, die hem in de kunstgeschiedenis zo'n aparte plaats zou geven: zijn zin voor spot en satire.

Van de onzalige tijd, die komt zal hij de grafische geschiedschrijver zijn.

Soldaat in '14-'18 en ter dood veroordeeld

Evenals zoveel andere jonge mannen moest George Grosz in 1914 in militaire dienst. Hij was niet politiek geschoold, hij was opgegroeid in een omgeving die van een humanistische geest doordrenkt was. Oorlog betekende voor hem gruwelen, verminkingen en vernietigingen. Hadden niet tal van intelligente mensen dezelfde gedachten!

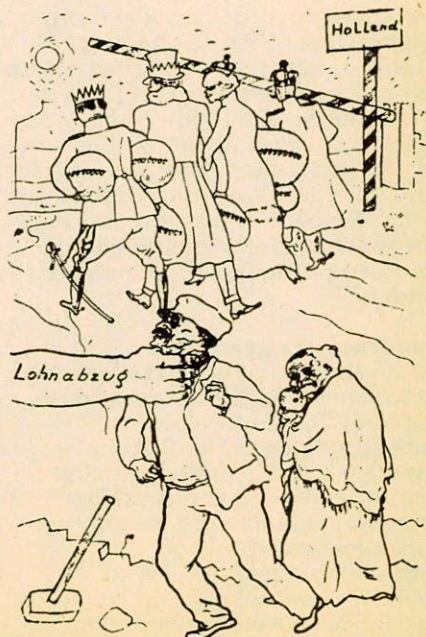
De massa werd opgezweept!

Maar de bloemen op de helmen en in de geweerlopen verwelkten en werden drek en luizen, stompzinnigheid, ziekte en onmenselijkheid. In 1916 kwam Grosz met een fikse oorlogsverwonding naar Berlijn. Daar bezocht hij de salons en nachtgelegenheden en kwam zodoende met oorlogswoekeraars, profiteurs en nieuwe rijken in contact. Wat hij zag registreerde hij scherp en verzamelde zijn indrukken in zijn geheugen. In zijn tekeningen zou hij zonder pardon afrekenen met die sinistere sujetten. In 1917 verklaart een militaire arts hem geschikt om weer naar het front terug te keren. Hij wordt daar wegens ongehoorzaamheid ter dood veroordeeld. Het was Harry Graf Kessler, die tussenbeide kwam met het gevolg, dat Grosz in een gekkenhuis werd opgenomen. De indrukken die hij in deze inrichting opdeed waren voor de latere satiricus uiteraard van groot belang.

Na-oorlogs werk

Als de oorlog voorbij is vestigt George Grosz zich in Berlijn, waar hij verschillende Da-Da-clubs opricht.

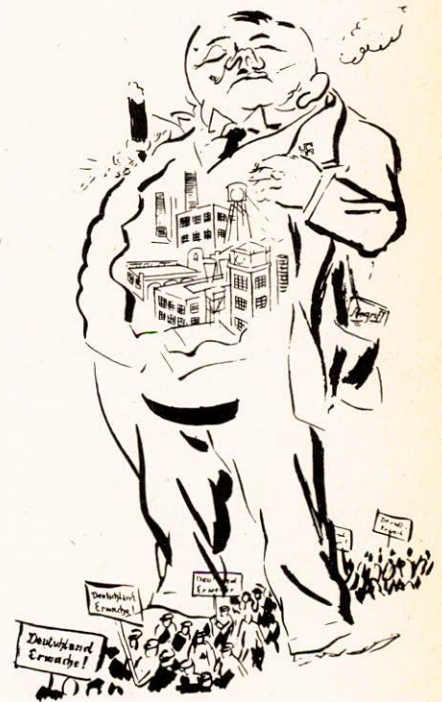
Samen met Wieland Herzfelde en

„Geef de keizer wat hem toekomt tot de laatste ademtocht van vrouw en kind” (1921)

New York plaats. Als gastdocent treedt hij daar in 1932 voor een kunstakademie op, terwijl in 1933 zijn gehele gezin er gaat wonen. In Amerika is hij enorm actief in antifascistische bewegingen en akties. Als de Hitlerbarbarij bezworen is, bezoekt de grote kunstenaar nog enkele keren

Duitsland word wakker! (1930)

John Heartfield (over wie ik in EGO van maart '78 schreef) wordt het satirische blad *Die Pleite* uitgegeven.

Toen Duitsland in 1918 kapituleerde lag – zoals schrijvers over de november-resolutie eensgezind opmerken – de macht op straat. De keizer was met zijn trawanten naar Nederland gevlucht, de adel was bankroet en de burgerij had nog geen macht. Het zou hier te ver voeren om een beeld van de chaos te geven, die aan het einde van de verschrikkelijkste aller oorlogen bij onze oosterburen heerste. Bij het bekende Mailik-Verlag verscheen van George Grosz: „Das Gesicht der herrschenden Klasse”, waarin hij in 577 tekeningen een vlijmscherp beeld geeft van het Duitsland van 1918.

Ook mag zeker in de enorme rij van publikaties het grote werk *Ecce Homo* genoemd worden. Dit kwam in 1923 uit, ook bij het strijdvaardige Mailik-Verlag in Berlijn en in herdruk in 1966 bij Meulenhof in Amsterdam (in samenwerking met de Grove Press)

De Amerikaanse schrijver Henry Miller leidde *Ecce Homo* in en schreef o.a. „Wie deze aangetaste portretten heeft gezien, deze taferelen op straat en in slaapkamers, zal ze nooit vergeten. Wie krankzinnigheid wil zien, sadisme wil proeven, onvolwassen sexualiteit wil leren kennen, schizofrenie wil ervaren, wie aan de oorlogsatmosfeer wil worden herinnerd moet dit boek doorbladeren. Neen, men zal dit alles niet vergeten, als men het gezien heeft door de ogen van Grosz. Hij gebruikte een onuitwisbare inkt en voor zijn kleuren mengde hij arsenicum, vitriool en cyaankali met een toevoeging van braaksel, stront, zweet en tranen.” Voor de publikatie van *Ecce Homo* moest George Grosz voor de rechter verschijnen. Hij werd tot een boete van 6000 mark veroordeeld.

Naar de U.S.A.

De komst van het Hitler-regime heeft Grosz niet afgewacht. In 1931 vond zijn eerste tentoonstelling in

Duitsland en andere Europese landen.

Midden juni van het jaar 1959 vestigt hij zich weer in Berlijn, op 6 juli sterft hij aan een hartverlamming.

Op het hoogtepunt van zijn groot kunstenaarschap konfronteerde George Grosz zijn landgenoten met hun grote ondeugden.

Voor de machthebbers moet hij hebben gehaat. Maar niet zijn land! Want in zijn binnenkort in het Nederlands verschijnende biografie blijkt, dat Grosz in hoge mate idealist is geweest in een tijdperk van ontzaglijke revolutionaire veranderingen.

De krijgsmacht doet meer dan u denkt

Toen de EGO-redactie het nevenstaand artikel „De krijgsmacht doet meer dan u denkt” kreeg aangeboden, ontstond er een gesprek over de vraag of het al of niet geplaatst moest worden. De standpunten verschilden al naar gelang men meer of minder met de inhoud bleek te kunnen instemmen. Dit leidde tot de konklusie dat hier, hoe dan ook, belangrijke zaken worden aangeroerd en vragen worden opgeroepen, waarover discussie mogelijk – en ook wenselijk! – is.

En omdat het sinds jaar en dag tot de taken van EGO, als maandblad van de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht, behoort om aanzetten te leveren voor diepergaande diskussies (bijv. in de g.v.-groeps gesprekken), werd besloten tot plaatsing over te gaan, en wel in dit Vredesweeknummer.

Om een mogelijke discussie te starten vroegen en kregen we van een drietal schrijvers commentaren, die tegelijkertijd hierna worden afgedrukt. Tevens is aan de auteurs Houben en Prins aangeboden om in een volgend EGO-nummer op deze commentaren te reageren. Daarnaast zullen we graag ruimte beschikbaar stellen voor reacties van lezers!

De redactie

Een voor ieder bekend gezegde is: het doel heiligt de middelen. Meestal wordt de zegswijze gebruikt om praktijken die niet door de beugel kunnen goed te praten door te kijken naar het doel dat ermee bereikt is of mee bereikt moet worden. Het geeft aan dat er een verschil bestaat tussen het doel en de middelen, **de manier waarop het doel bereikt wordt**. Dit verschil was onderwerp van een praktikumgroep eerstejaars van het Instituut voor Politicologie te Nijmegen in de eerste helft van dit jaar.

Doel van de krijgsmacht

De nederlandse krijgsmacht is een apparaat met als doelstelling het buiten de deur houden van de vijand. De opeenvolgende ministers van defensie hadden en hebben een duidelijk doel voor ogen. Bijvoorbeeld minister Den Toom in 1968: „In ieder geval is de NAVO-taak van de nederlandse strijdkrachten principieel om enkel door hun parate aanwezigheid als faktor in het machts evenwicht te voorkomen, dat bij menig land de mening zou post vatten dat het, zonder het gevaar van een nucleaire vernietigingsoorlog op te roepen, met conventionele middelen politieke doeleinden in West-Europa zou kunnen nastreven”. Een lange zin die Vredeling, Stermerdink, Kruisinga of Scholten zo na kunnen zeggen (er bestaat een opmerkelijke eensgezindheid tussen rechts, midden en links waar het de

defensiepolitiek betreft).

Het doel van de krijgsmacht is dus verdediging van het grondgebied door afschrikking. In het volgende zullen we dit doel buiten beschouwing laten. Hierover is al genoeg geschreven. Wij willen de nadruk leggen op de andere aspecten van de krijgsmacht.

De belastingbetaler koopt veel meer

Om dit doel te bereiken gaat er dit jaar zo'n 9 miljard gulden van de nederlandse belastingbetaler naar defensie. De belastingbetaler koopt daarvoor een gevoel van veiligheid. Sommige althans. Maar tegelijkertijd koopt deze belastingbetaler nog veel meer. Hij koopt ook de manier waarop de nederlandse krijgsmacht dat doel wil bereiken. Hij koopt ook de gevaren die het bestaan van de krijgsmacht met zich meebrengt. Bijvoorbeeld de opslag van atoomwapens. Enkele keren al zijn er gevaarlijke situaties ontstaan bij het neerstorten van een met atoomwapens geladen B'52. In Nederland woont niemand op meer dan 100 kilometer afstand van een depot van atoomwapens. Er kan een ongeluk mee gebeuren. En de belastingbetaler koopt voor die 9 miljard nog meer. Door haar eeuwenlange bestaan is de krijgsmacht zo ingebed in het economische en sociale leven, dat er tal van persoonlijke, institutionele en ideologische banden zijn ontstaan tussen

krijgsmacht en bepaalde delen van de bevolking, die direkt baat hebben bij het **bestaan** van de krijgsmacht en niet zozeer bij het **doel**.

Funkties van de krijgsmacht

Alleen al door haar bestaan, door haar funktioneren buiten de doelrealisatie om, draagt de krijgsmacht bij aan een aantal processen:

1. Handhaving van de binnenlandse orde
2. Verdediging van economische belangen
3. Verrijking van bepaalde groepen
4. Vergroting van de macht en verbetering van de financiële positie van diegenen die in het Militair Industrieel Complex zitten
5. Verstevenen van de economische positie van een land
6. Indoktrinatie met een bepaalde ideologie.

Al deze zaken zou je funkties van de krijgsmacht kunnen noemen, naast de funktie van verdediging van het grondgebied. De funktie van de krijgsmacht is datgene waartoe ze **in werkelijkheid** bijdraagt. Dit in tegenstelling tot doel. Dat is datgene waartoe ze **geacht** wordt bij te dragen.

Funkties nader bekeken.

Laten we deze funkties wat nader bekijken. De eerstgenoemde funktie is de handhaving van de orde. Het is in de loop der jaren meerdere malen voorgekomen dat de krijgsmacht werd ingezet bij stakingen, in 1903 bij de spoorwegstaking, in 1945-1946 bij de havenstaking in Rotterdam, in 1955 bij de staking van gemeentepersoneel in Amsterdam, in 1975 bij een staking van chauffeurs bij de grensposten. In eerste instantie ging het daarbij om het inzetten van de marechaussee. Ook werden troepen ingezet bij het Jordaanooproer in de dertiger jaren, en bij de ontruiming van de Nieuwmarktbuurt. Bij de tweede funktie, de verdediging van economische belangen moeten we denken aan de inzet van troepen in Indonesië, Nieuw-Guinea, en op de Antillen. Hierbij ging het direkt om het beschermen van de investeringen die in deze landen gedaan waren

door nederlandse bedrijven. Bij de derde funktie moet worden gedacht aan het belang dat diegenen die wapenfabrieken bezitten hebben bij het bestaan van de krijgsmacht, en daarmee bij de orders voor wapens die dit met zich mee brengt. Behalve de wapenfabrikanten zijn er ook wapenhandelaren, bankiers die deze vorm van produktie financieren, kommissies die zich met wapenproduktie bezig houden, onderzoekinstellingen, ambtenaren, kamerleden, kortom iedereen die deel uitmaakt van wat wordt genoemd het Militair Industrieel Complex, die belang hebben bij het bestaan van het militaire apparaat, omdat daarmee hun macht vergroot en hun financiële positie verbeterd wordt. Functie nummer 4 dus. Dat er veel orders voor militaire goederen geplaatst worden in periodes van crisis (F-16, Daf-vrachtauto's, marinefregatten, allemaal de afgelopen 3 jaar) geeft aan, dat de overheid probeert werkgelegenheid te scheppen en daarmee bepaalde bedrijven uit de

brand te helpen door middel van het bestaan van het militaire apparaat (functie 5). De zesde funktie is die van indoktrinatie.

Om het bovenstaande te kunnen rechtvaardigen moet er ook een vijand bestaan, en liefst een zo verschrikkelijk mogelijk.

Start koude oorlog

En als die vijand er niet is, dan maken wij die wel. Direkt na de Tweede Wereldoorlog moest er een nieuwe vijand gevonden worden. Dat werd de Sovjet-Unie, tot dan toe een bondgenoot. Om deze vijand mogelijk te maken, moest er in de westerse landen een denkproces op gang worden gebracht waarin de Russen afgeschilderd werden als barbaren, woestelingen, diktators, enz. De koude oorlog werd gestart. Vooral door de voorlichting in en van de krijgsmacht werd en wordt deze koude oorlog gevoerd. Een ander onderdeel van deze indoktrinatie, is de ondergeschiktheidsideologie. Het is voor velen in onze samenleving bijzonder gunstig wanneer alle bevelen die ze geven klakkeloos worden opgevolgd. Door de autoritaire manier waarop de krijgsmacht is gestructureerd, kan worden geprobeerd een slaafse houding aan te kweken, die later in het bedrijfsleven weer gebruikt kan worden.

Geen van de genoemde zaken waaraan de krijgsmacht wel degelijk bijdraagt heeft te maken met het realiseren van het doel, het afweren van de vijand, maar de nederlandse belastingbetaler koopt ze wel, beter gezegd, ondersteunt hij het voortbestaan ervan door zijn bijdrage van 9 miljard. Er wordt nauwelijks geprotesteerd tegen dit functioneren van de krijgsmacht, tegen de wijze waarop het bestaan van de krijgsmacht haar invloed uitoefent. Tegen de manier waarop de krijgsmacht als bestendig van ons systeem optreedt.

Heiligt doel nog de middelen?

Nu kunnen we de vraag stellen: heiligt het doel van het bestaan van de krijgsmacht, zoals dat officieel wordt geformuleerd, de middelen waarmee dat doel door de nederlandse krijgsmacht gepoogd wordt te bereiken? Het doel wordt wel altijd gebruikt om het bestaan te legitimeren. Bij meerdere van de bovenstaande processen is echter geen of nauwelijks een relatie met dit doel. Je kunt dan ook stellen, dat de krijgsmacht in de loop der jaren is gaan functioneren als een zelfstandig geheel, waarbij ook andere dan de officiële doelen

belangrijk zijn geworden, of misschien zelfs belangrijker.

De middelen hebben in de loop der jaren de overhand gekregen over de doelen.

De veiligheid van de wereld, dus ook van Nederland, zou erg gediend zijn met volledige ontwapening. Als er echter plotseling een dergelijk akkoord zou worden afgesloten, zou dat economisch een ramp veroorzaken. Honderden fabrieken die niet meer zouden kunnen draaien, miljoenen werklozen enz. Tja, de een zijn dood is de ander zijn brood. Algehele ontwapening kan daarom ook niet. Er zijn veel te veel personen en groepen die **belangen** hebben bij het voortbestaan van de krijgsmacht, **wat het doel ook zij.**

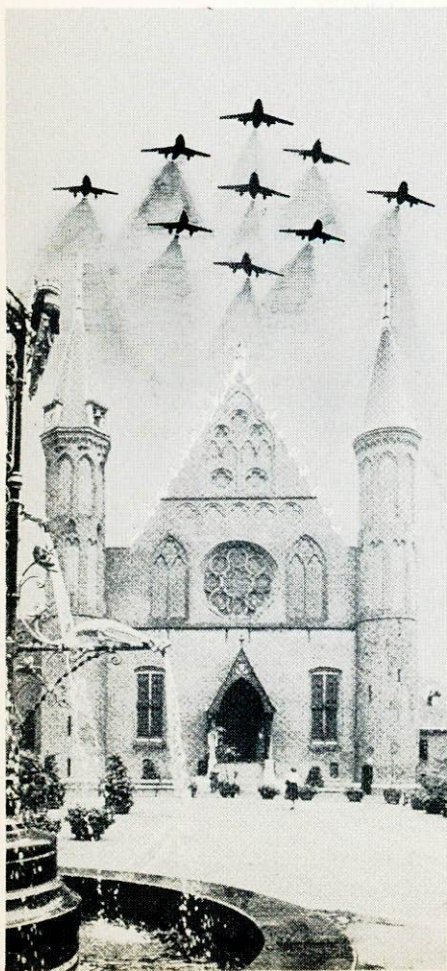
Samenvattend kunnen we zeggen dat de krijgsmacht veel meer doet, veel meer invloed heeft dan zo op het eerste gezicht lijkt. De vraag is of we met het doel van de krijgsmacht ook haar middelen moeten aksepteren. Of we niet veel meer moeten omzien naar andere middelen om dat doel te bereiken?

*Piet Houben en Jan Prins
(medewerkers Studiecetrum voor
Vredesvraagstukken Nijmegen)*

Het **STUDIECENTRUM VOOR VREDESVRAAGSTUKKEN** van de Katholieke Universiteit in Nijmegen is een afdeling van het Instituut voor Politicologie, van Schaeck Mathonsingel 4, Nijmegen.

Het heeft een eigen bestuur, waarin stafleden en studenten van het Instituut voor Politicologie en een vertegenwoordiger van een vredesbeweging (Pax Christi) zitting hebben. Hoofd van het centrum is drs. Leon Wecke. Het organiseert onderzoek, onderwijs en publikaties op het gebied van vredesvraagstukken. Er wordt onderzoek gedaan naar onder meer:

- vredesonderwijs en mondiale vorming in het voortgezet onderwijs (art. in EGO juli/aug. '77)
 - het politiek gedrag van de krijgsmacht (art. in EGO okt. '77)
 - de toepasbaarheid van konfliktmodellen (art. in EGO dec. '77)
 - vervreemdingstheorieën
 - de Sovjetbijdrage aan het bewapeningsproces bij gelijktijdige ontspanning
 - de nieuwe internationale economische orde en het beheersen van multinationals
 - politieke ekonomie en de EEG
 - vakbewegingsstrategie m.b.t. de controle van de multinationale onderneming
 - de Euro-Arabische dialoog.
- Regelmatig worden ook **CAHIERS VOOR VREDESVRAAGSTUKKEN** en onderzoeksrapporten uitgegeven.

De krijgsmacht is slechts een middel

De schrijvers van het artikel „De krijgsmacht doet meer dan u denkt” suggereren dat de krijgsmacht zijn eigen doelstellingen zou vaststellen. Niets is minder waar! De regering stelt de doelstellingen voor haar beleid vast, zij ontwerpt onder meer het defensiebeleid, dat wordt goedgekeurd en later gecontroleerd door het parlement.

Doelstelling

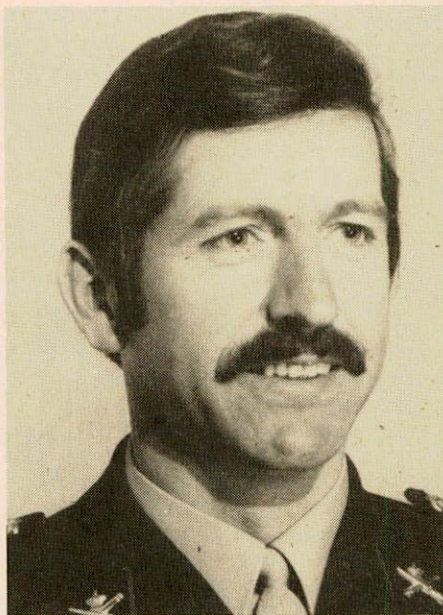
In de Defensienota 1974 werd het defensiebeleid door minister Vredeling als volgt omschreven: „Met zijn bondgenoten heeft Nederland zich in de NAVO een tweeledige taak gesteld: veiligheid en ontspanning. Alleen wanneer door een toereikend defensief vermogen een klimaat van stabiliteit en veiligheid is verzekerd, zal het streven van het bondgenootschap om de bestaande politieke problemen op te lossen met succes kunnen worden bekroond”.

Deze doelstelling wordt nog steeds door de minister van defensie onderschreven. Over deze doelstelling bestaat eensgezindheid tussen de verschillende politieke stromingen. Wanneer we echter gaan definiëren wat „een toereikend defensief vermogen” nu betekent, m.a.w. welke omvang de nederlandse krijgsmacht moet hebben, dan gaan de meningen sterk verschillen.

De krijgsmacht zelf is dus een middel om het defensiebeleid van Nederland te kunnen uitvoeren, de omvang, de bewapening, de structuur, etc. worden door de politici vastgesteld. Zij hebben besloten dat in de nederlandse krijgsmacht kernwapens werden ingevoerd en dat deze op ons grondgebied werden opgeslagen. De schrijvers van het artikel stellen terecht vast dat de krijgsmacht (in vreedstijd ± 130.000 werknemers) door haar bestaan bijdraagt in een aantal processen. Ik hoop echter aan te tonen dat zij de invloed van de krijgsmacht op de samenleving enigszins hebben overdreven.

De zes functies nog eens beschouwd

Handhaving binnenlandse orde.
Bij de handhaving van de

binnenlandse orde kan een beroep op de krijgsmacht worden gedaan. De overheid is zich steeds meer gaan realiseren dat men slechts in uitzonderlijke gevallen over moet gaan om de krijgsmacht hierbij in te schakelen. De laatste twintig jaar is de krijgsmacht niet meer gebruikt om stakingen te breken. Het voorbeeld van stakende chauffeurs bij grensposten in 1975 is m.i. geen goed voorbeeld, omdat het hier niet om een staking, maar om het blokkeren van de openbare weg ging, waardoor het totale verkeer werd lamgelegd. Het voorbeeld van de ontruiming van de Nieuwmarktbuurt in Amsterdam is m.i. ook onjuist, daar deze ontruiming is geschied door personeel van de politie en personeel van de koninklijke marechaussee, die in het kader van bijstand al jaar en dag politiediensten in Amsterdam verricht.

Verdediging van economische belangen

Mogelijk dat economische belangen mede een (ondergeschikte) rol hebben gespeeld bij de inzet van troepen in Indonesië, maar dit is bepaald niet het enige motief geweest. De inzet van troepen in Nieuw-Guinea en de Nederlandse Antillen was zeker niet gebaseerd

op economische belangen, deze inzet moet meer worden gezien in het kader van het nakomen van gemaakte afspraken.

Verrijking van bepaalde groepen

Hoewel Nederland slechts een beperkte wapenindustrie heeft, zijn er bedrijven, die belang hebben bij het bestaan van de krijgsmacht. Om ambtenaren en kamerleden deel te laten uitmaken van het militair industrieel kompleks gaat mij te ver. Ambtenaren proberen zo zorgvuldig en objectief mogelijk hun opgedragen taken te vervullen, terwijl kamerleden het gevoerde defensiebeleid kritisch volgen en toetsen. Met name op het gebied van aanschaffingen van wapensystemen wordt door kamerleden uitermate kritisch gereageerd of wel alle landsbelangen voldoende objectief in acht genomen zijn. Beide groeperingen hebben geen enkel financieel belang bij welke beslissing dan ook.

Verstevigen van de economische positie van het land

Bij de beslissing over de aankoop van militaire wapensystemen speelt de werkgelegenheid in Nederland een rol. Wanneer bijv. nieuwe vrachtauto's moeten worden aangeschaft, dan wordt de eigen industrie zo veel mogelijk ingeschakeld. Dit is wederom een politiek standpunt, dat met name door de minister van economische zaken met kracht wordt bevorderd. Door het uitsluiten van de concurrentie komt de prijs van het materieel veelal hoger te liggen, zodat men meer moet betalen. Men is hier weinig gelukkig mee!

Indoktrinatie met een bepaalde ideologie

De „koude oorlog” is niet door de nederlandse krijgsmacht uitgevonden. Met name in de V.S. is kort na de wereldoorlog de koude oorlog ontstaan en heeft mede tot de oprichting van de NAVO bijgedragen. Nederland had toen geen tijd om zich hiermee bezig te houden, want het was geheel in beslag genomen door het optreden in het toenmalige Nederlands-Indië. Men dient dit verschijnsel wel in het licht van de tijd en in het kader van het toenmalige Amerikaanse anti-communisme te beoordelen. Met een citaat uit de Defensienota 1974 wil ik aantonen dat al geruime tijd hier genuanceerd over wordt gedacht dan beide stellers doen geloven: „De westelijke mogendheden streven ernaar in de klimaatsverbetering tussen Oost en West, die ondanks tegenstellingen

bestaat, grotere toenadering tot stand te brengen en het begrip voor de gemeenschappelijke belangen, die op het spel staan te verdiepen, zulks in het besef dat nucleair geweld alles kan vernietigen, wat men in een mogelijke krachtmeting juist zou beogen te verdedigen”.

Ondergeschiktheidsideologie

In het verleden is m.b.t. het te voeren personeelsbeleid, met name ten aanzien van het militair personeel, de aandacht gericht geweest op de specifieke kanten van de militaire dienst. Het onderscheid tussen krijgsmacht en burgermaatschappij kwam daarbij sterk naar voren. Maar allengs kreeg de opvatting de overhand, dat het te voeren personeelsbeleid ernstig rekening behoort te houden met hetgeen op vergelijkbaar terrein in de burgermaatschappij gaande is. Enerzijds voltrekt zich de noodzakelijke aanpassing van de krijgsmacht aan het demokratiseringsproces in onze samenleving, anderzijds verlangt die samenleving terecht, dat de kostbare krijgsmacht snel en zonder haperen optreedt als het nodig is.

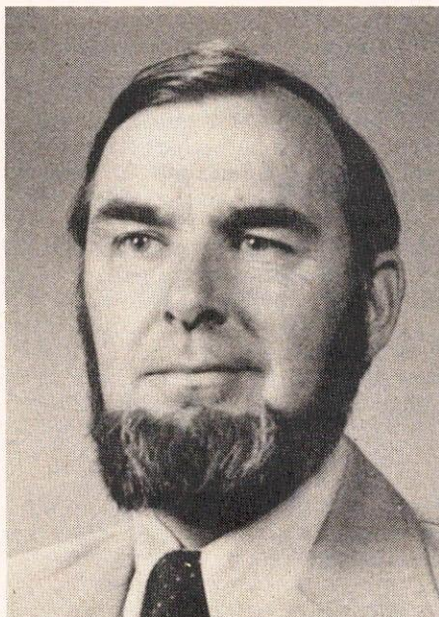
Gerechtvaardigde verlangens op het gebied van de demokratisering moeten steeds worden afgewogen tegen de noodzakelijke militaire eisen. De tijd waarin het als bijzonder gunstig werd ervaren dat alle bevelen klakkeloos worden opgevolgd is gelukkig voorbij. Het personeelsbeleid is er niet op gericht om een slaafse houding aan te kweken, maar juist om een maximale ontplooiing van het individu te bevorderen. Dat dit beleid nog niet overal in de organisatie optimaal tot stand wordt gebracht moge duidelijk zijn, ook de krijgsmacht bestaat uit gewone mensen met hun goede kwaliteiten en hun feilen.

Invloed niet zo groot

Ik hoop dat ik voldoende heb aangetoond dat de invloed van het bestaan van de krijgsmacht in Nederland belangrijk minder is dan dat in het artikel van Houben en Prins werd gesteld. Indien zij over de situatie in de V.S. hadden geschreven, dan waren hun stellingen minder aanvechtbaar geweest. In Nederland zorgt de democratische controle dat de krijgsmacht slechts een middel blijft in handen van de regering. Tenslotte moet mij van het hart dat ik van medewerkers van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken in Nijmegen een wat objectievere en grondiger bijdrage verwacht, wanneer zij een zo belangrijk onderwerp ter discussie willen stellen.

LKol. H. A. Couzy

Doet de universiteit minder dan u denkt?

Het artikel van Houben en Prins heeft op het eerste gezicht de schijn van een zekere waarheid. Het is natuurlijk waar dat elke organisatie (met haar structuur, inhoud, doel, middelen) en aantal bedoelde en niet-bedoelde invloeden en gevolgen heeft. Laat me als vergelijking vooraf en voordat ik terechtkom op de krijgsmacht, dat eens toepassen op een universiteit (bijv. Nijmegen). Deze heeft een aantal doelstellingen en middelen. Op de weg naar het verwerkelijken van die doeleinden liggen een aantal positief en negatief te waarderen „functies”. Doorgaans negatief gewaardeerde functies zijn bijv.: ruzies tussen hoogleraren en medewerkers, gefrustreerde medewerkers die hun proefschrift nooit af krijgen, laag studeer- en afstudeerrendement, bureaucratische rompslomp, massalisering. Positief gewaardeerde functies kunnen zijn: werkgelegenheid voor academici en anderen, adviserende en hulpverlenende diensten aan de gemeenschap, status voor een stad waar de universiteit of hogeschool is gevestigd. Het is maar een greep! De nederlandse samenleving, en derhalve de belastingbetaler, betaalt dus voor heel wat meer dan de behoefte aan academici zonder meer. Ondanks de (vele) negatieve functies van het wetenschappelijk bedrijf, wordt de wetenschap hoog,

zeer hoog ingeschat. Maar, aan dat inschatten liggen heel wat diepere en fundamentele overwegingen ten grondslag dan aan het resultaat van een eenvoudig optelsommetje van kosten en baten.

En nu de krijgsmacht!

De schrijvers schilderen haar doel en vatten dit, erg simplistisch, samen in: Het doel van de krijgsmacht is dus verdediging van het grondgebied door afschrikking. Vervolgens komen ze tot een uitsluitend negatief te waarderen rijtje van zes functies (waarop intussen door de overste Couzy hiernaast veel is afgedongen). De „positief” gewaardeerde functies worden niet genoemd, al kunnen ook hier voorbeelden worden opgediept. Ik noem er enkele: de versnelde ontwikkeling van een aantal wetenschappen (bijv. medicijnen, sociale en menswetenschappen); het vergroten van de bereikbaarheid van andere, al of niet geïsoleerde, groepen en landen; het, soms, opheffen van onderdrukking; het hulp verlenen in noodsituaties. Ook hier: een greep!

Als aanvulling op de m.i. terecht kritiek van Couzy, zou ik drie andere zwakke plekken in het artikel van Houben en Prins willen benadrukken. Achtergrond van deze drie punten is vooral ook de vraag of hier van wetenschappers niet meer had mogen worden verwacht. In mijn derde kritiekpunt kom ik daar nog afzonderlijk op terug. Mijn kritiek is deze:

- Voorbijgegaan wordt aan de fundamentele problematiek van de geweldsdrang en de toename van de geweldsmiddelen.
- Geen aandacht wordt besteed aan de verhouding tussen doel (van de krijgsmacht) en haar bewust gekozen middelen.
- De wijze waarop de bijdrage van Houben en Prins tot stand is gebracht roept soorten van bezorgheid op. Deze punten zal ik kort en bondig moeten uitwerken.

Geweldsdrang en de toename van de geweldsmiddelen.

Gesteld dat het waar is dat de toename van geweld en de omvang en vernietigingskracht van de

geweldsmiddelen in de afgelopen jaren steeds verder zijn toegenomen (en wie durft daaraan nog twijfelen?), dan is dát een kernprobleem!

Immers: het voortbestaan van de menselijke soort is daar direkt mee gemoeid. Hoe zwartgallig dat ook mag klinken: er is tot op heden geen enkel perspectief voorhanden, van welk land, van welke wetenschap, van welke aktie-groep dan ook, waaruit hoop kan worden geput op een toekomst zonder oorlog. Het is daarom een ethisch dilemma dat zeer zwaar weegt en tot nadenken (ook binnen het wetenschappelijk vaarwater) stemt. Deze konstatering van een menselijke machteloosheid en hulpeloosheid om het geweldsverschijnsel uit te bannen, ligt ten grondslag aan het feit dat een krijgsmacht, bedoeld en onbedoeld, aan haar bestaansrecht en bestaanswijze vormgeeft; vorm móét geven. We hebben hier te maken met een zo fundamenteel menselijk onvermogen dat de aandacht voor enige functies (en dan ook nog eenzijdig en onvolledig weergegeven) volledig overschaduwde. Men had mogen verwachten dat dit punt eveneens en in eerste instantie aan de orde was gesteld, waardoor de verhouding tussen doel en functies voor de lezer heel wat geloofwaardiger was geworden. Nu is ze dat niet en heeft daarmee het artikel van Prins en Houben zichzelf verregaand uitgeschakeld.

Doel en bewust gekozen middelen

Maar er is een tweede zwakte waardoor het artikel zichzelf de weg van de geloofwaardigheid nog verder afsnijdt.

Onder het motto: De krijgsmacht doet meer dan u denkt, beperken de

schrijvers zich helaas zo goed als uitsluitend tot de verhouding tussen doel en **functies**. Hebben Couzy en voor een deel ook ik al getracht aan te tonen dat dat een eenzijdige en ongeloofwaardige keuze is, de ongeloofwaardigheid wordt nog vergroot omdat het werkelijk ernstige probleem van de bewustgekozen geweldsmiddelen wordt verdoezeld. Natuurlijk kunnen de schrijvers tegenwerpen: we wilden ons beperken. Akkoord, maar in de beperking tonen zich de meesters! En die meesters zouden zichzelf meer geloofwaardig hebben gemaakt, wanneer ze wél het volle pond hadden gegeven aan de ontwikkeling van de geweldsmiddelen. Dan was aan het licht gekomen dat het krijgsmacht-bedrijf zichzelf ethisch en feitelijk onmogelijk dreigt te maken. En wel door het feit dat de vernietigingskracht zo is opgevoerd dat menselijke, politieke, kulturele en geografische belangen en doelen nu met haar eigen militaire middelen teniet kunnen worden gedaan. En dát zowel in het Oosten als in het Westen. Straks ook nog in Noord en Zuid.

Tegenover die realiteit verbleken de problemen omtrent de functies van de krijgsmacht („positieve” én „negatieve”) waarin Houben en Prins hun tanden hebben gezet.

Ernstige bezorgdheid

Vanuit een ethisch-paradoksale situatie, waarin militairen (beroeps en dienstplichtig), maar ook geestelijke verzorgers hun werk met vallen en opstaan doen, komt het hard aan wanneer uit de amper of geen risico-dragende sfeer van een wetenschappelijk instituut een weinig geloofwaardige beschouwing over de krijgsmacht wordt opgeleverd. Dit roept, althans bij mij als hoofd van een dienst geestelijke verzorging en als belastingbetaler, bezorgdheid op. Bezorgdheid om de eenzijdige manier waarop eerste jaars-studenten inhoudelijk worden begeleid. Bezorgdheid over de simplistische wijze waarop een zo ethisch geladen en ingewikkeld probleem als het verschijnsel krijgsmacht onder de noemer van wetenschappelijk onderwijs wordt gehanteerd. Bezorgdheid ook om een kennelijk gebrek aan maatschappij-analytisch vermogen, waardoor binnen een bepaald thema verkeerde en eenzijdige keuzen worden gemaakt. Bezorgdheid ook over de wijze waarop kennelijk de verhouding tussen didaktiek, wetenschappelijk en maatschappelijk belang in dat thema elkaar voor de voeten zijn gaan lopen.

Heeft men als kritisch lezer al weinig vrede met de interne benaderingswijze van een wetenschappelijk instituut (althans voor zover dat uit de bijdrage van Houben en Prins zou mogen blijken), het feit dat men met de resultaten zonder schroom naar buiten treedt, geeft weinig blijk van zelfkritiek.

Dr. J. F. Sinke
hoofdraadsman

Sprookje

*Ze hebben het ons voorgezegd
drie maal drie is negen
en we hebben het nagezegd tot
we het wisten.*

*Ze hebben het ons voorgelezen
het sprookje van de dwergen
in het bos en we hebben het
nagelezen en we geloofden
onvoorwaardelijk.*

*Ze hebben ons voorgelogen
en we hebben het opgeschreven
zeven klassen lang met de
bajonet als waarheid
op de griffel.*

(De gedichten koos de redactie uit de bundel „Zand, zeep en soda” van Wim de Vries, uitg. Rotterdamse Kunststichting 1973.)

Eens

*Eens kreeg hij een
hobbelpaard
een fietsje en
een step
een brommer en een
auto.
Toen kreeg hij een
geweer.
Niet lang daarna
posthume eer.*

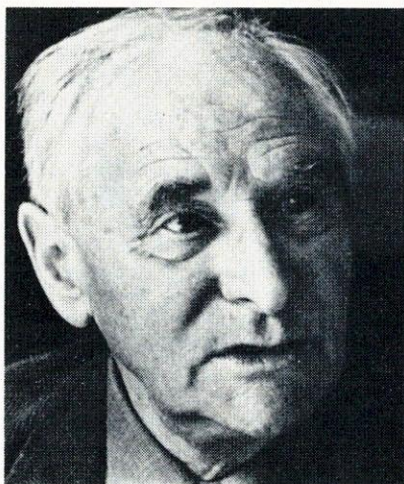
Bewapening, een twijfelachtige zaak

De verhandeling van Houben en Prins over de gevolgen van het onderhouden van strijdkrachten en van een konventionele bewapening is realistisch. Het doel van het militaire apparaat („verdediging van het grondgebied door afschrikking”) hebben de auteurs in dit stuk niet nader besproken. Toch is het van de grootste betekenis, want dit kan berusten op een fiktie. Het ernstigste probleem wordt eigenlijk aan het einde gesteld, waar de schrijvers slechts opmerken: „De vraag is of we met het doel van de krijgsmacht ook haar middelen moeten aksepteren. Of we niet veeleer moeten omzien naar andere middelen om dat doel te bereiken?”. Maar het kan zijn, dat het doel zelf onbereikbaar is, en ik meen dat dit het geval is, als men vrede verwacht van een krijgsmacht.

Geweld en economie

In alle vormen van civilisatie is tot nu toe het militarisme ingebouwd, als een ironische miskenning van het streven naar een menselijke samenleving, die gebaseerd zou zijn op sociale en ethische idealen. Elke staat is naar zijn aard tweezijdig: enerzijds een naar binnen gericht instrument tot behoud van een volksbestaan door het organiseren van sociale, medische, opvoedkundige, economische diensten; anderzijds een werktuig om zoveel mogelijk mensen te doden en zoveel mogelijk produktiemiddelen te verwoesten, als het „samenleven der staten” omslaat in een onmenselijk gevecht in een wildernis. En daarop zeggen staatslieden steeds voorbereid te moeten zijn.

Deze twee tendensen in een natie veroorzaken de konflikten, waarvan de beide auteurs spreken. De organisatie van een gemonopoliseerd geweld is namelijk een enorme economische en ideologische macht. Het staatsgeweld, formeel naar buiten gericht, beschermt naar binnen logischerwijze allerlei gezags- en eigendomsverhoudingen: financiële belangen van bevoorrechte groepen, de veiligheid van vermogens, de macht van het „militair-industriële complex”.

Anton Constandse

NATO-belangen

Op tal van NATO-bijeenkomsten is grote aandacht geschonken aan wat men noemde „binnenlandse subversie”, dus verzetsbewegingen, waarbij werd uitgegaan van de stelling dat zulk een binnenlandse oppositie gelijkgesteld moest worden met buitenlandse agressie. Vandaar bijvoorbeeld het felle verzet in de NATO tegen deelneming aan een westerse regering van kommunisten, hoe reformistisch en hoe weinig pro-Russisch die dan ook geworden zijn. Interventie in de binnenlandse aangelegenheden van Italië, Portugal (om te zwijgen van interventie door NATO-leden in Latijns-Amerika, Indo-China, Afrika) is een erkend feit. Ook hier dient het geweld grote economische belangen, met name het beschikken over grondstoffen en over markten. Die strijd is zozeer in volle gang dat de krantenlezer er dagelijks mee wordt gekonfronteerd. De grondstoffen van Zuidelijk Afrika, het olierijke Midden-Oosten, Zuid-Oost-Azië bijv. zijn bronnen van geweld door hun economische (en daarnaast strategische) betekenis. Dat bewapening een winstgevend bedrijf is geworden, oorlog-voorbereiden een industrie, is een voor ieder zichtbare werkelijkheid. En in zoverre is de studie van Houben en Prins – die natuurlijk over veel meer feitenmateriaal beschikken – de registratie van de stand van zaken.

Nationale veiligheid?

Maar het motief voor het behouden van een systeem, dat gebaseerd is op gezagsverhoudingen, eigendomsverschillen, bevoorrecht is altijd geweest: de bescherming van het volksbestaan. Dit argument heeft zo zwaar gewogen, dat de nadelige gevolgen, die door Houben en Prins zijn geregistreerd, op de koop toe zijn genomen. Economisch bezien zijn de uitgaven voor de strijdkrachten niet zo best te rechtvaardigen. Een aanzienlijk deel daarvan betreft de uitkering van lonen voor werkzaamheden, die niets bijdragen tot het nationaal produkt, maar dat is het minste, want zo'n subsidiëring is voor honderdduizenden nodig. Wat echter te zeggen van de produkten (wapens, munitie, tanks, vliegtuigen, raketten enz.) die massale wegwerp-produkten zijn? Men zou voor hetzelfde geld, dat men zeker zou moeten blijven betalen bij wijze van werkverschaffing, zeer waardevolle goederen kunnen voortbrengen voor sociale en medische doeleinden in onze eigen samenleving en ten bate van de armste volkeren. Zoals echter gezegd is de kernvraag een andere: namelijk of er inderdaad nog iets te verdedigen valt!

Oorlog geen middel meer

Dat een toekomstige oorlog, waarop men zich voorbereidt, een kernoorlog zal zijn is voor geen twijfel vatbaar. In die dreiging zit volgens de diplomaten ook het meest afschrikwekkende element, dat de vrede zou moeten redden. De strategische positie van West-Europa is zeer zwak (met de rug naar de zee, op een smalle strook van Europa); en in een konventionele oorlog is het moeilijk denkbaar dat westelijke troepen de Sowjet-Unie zouden kunnen bezetten. Wel het omgekeerde. Dus is al sinds jaren uitgegaan van de „nukleaire verdediging” met

VVDM:
meer voor
minderen

overwegend Amerikaanse atoom-, waterstof- en neutronenbommen. Er liggen niet voor niets in West-Europa minstens zeventienduizend „taktische” kernwapens, voor de oorlog te land, terwijl de V.S. ook nog ongeveer tienduizend kernkoppen hebben voor hun veel verder reikende raketten met een uiterst verwoestende kracht. Zulke wapens zullen beslissend zijn, en binnen enkele dagen. Daarbij zijn de strijdmiddelen van de tweede wereldoorlog (de conventionele of klassieke wapens) van geen enkele betekenis meer, tenminste niet als het tot een oorlog komt in en om Europa.

Maar aangezien de potentiële vijand (de Sowjet-Unie) ook over raketten en kernkoppen beschikt kan het resultaat niets anders zijn dan de wederzijdse verwoesting. Er valt dan niets meer te beschermen. Zo'n oorlog heeft opgehouden een middel te zijn van diplomatie of politiek!

Niet spelen met vuur

Als de afschrikking faalt (en nooit in de geschiedenis heeft ze oorlogen voorkomen!) volgt de kollektieve ondergang. Mocht men echter toch geloven aan de werking ervan, dan door het voorhanden hebben van kernwapens, niet van de middelen van de tweede wereldoorlog. Maar de kernwapens zijn helemaal niet in Nederlands bezit, ze zijn nationale

werktuigen van de V.S.. Met ons conventionele leger hebben we zelf in feite niets in handen!

Met het oog op deze ontwikkeling verandert de probleemstelling. Als niet aannemelijk is, dat de klassieke bewapening iets kan bijdragen tot onze veiligheid; als het zeer twijfelachtig is of de kernwapens afschrikwekkend werken; dan rijst de vraag of het nodig is, met het bestaan en de voorziening der strijdkrachten alle nadelen en gevaren – met name voor democratische verhoudingen – nog op de koop toe te nemen. Ik althans beantwoord die vraag ontkennend.

Rusland echte vijand?

Overigens is het weinig aannemelijk dat de Sowjet-Unie zou denken aan de verovering van West-Europa. Zelfs als dit niet zou leiden tot een alles-verwoestende kernoorlog, zou Moskou te doen krijgen met een gebied, dat nog veel moeilijker zou

zijn te beheersen dan Oost-Europa. En dat geeft al lasten en zorgen genoeg. West-Europa is dicht bevolkt, zwaar geïndustrialiseerd, maar het bezit praktisch geen grondstoffen. Het zou, binnen de Sowjetsfeer getrokken, zwaar noodlijdend worden en daarbij in vol verzet. Men is in Moskou toch ook niet gek.

Maar Houben en Prins zullen wel gelijk hebben dat men een vijand moet maken, om de bewapening in stand te houden. Dat is – met het gevaar van binnenlandse onderdrukking – een der meest funeste vormen van indoktrinatie.

Voor het ogenblik, en binnen dit „kultuurpatroon”, zijn er helaas geen grote veranderingen te verwachten. Maar het bovenstaande indachtig kan men toch overwegen:

1. zo weinig mogelijk uit te geven voor een ondoeltreffende bewapening.
2. door democratisering binnen de nog bestaande strijdmacht te voorkomen, dat deze een diktatoriaal instrument zou worden
3. door een verbod van export van wapens te verhinderen, dat er nog meer gebieden ontstaan waar gevochten wordt
4. te beletten dat er vormen van paniek ontstaan, die thans sneller dan ooit tot ieders ondergang kunnen leiden.

Dr. A. L. Constandse

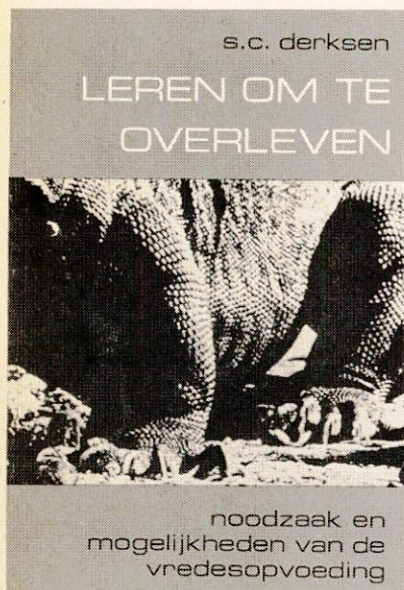

De ene dienst is de andere waard!

BOEKEN & BROCHURES

LEREN OM TE OVERLEVEN - S.C. DERKSEN

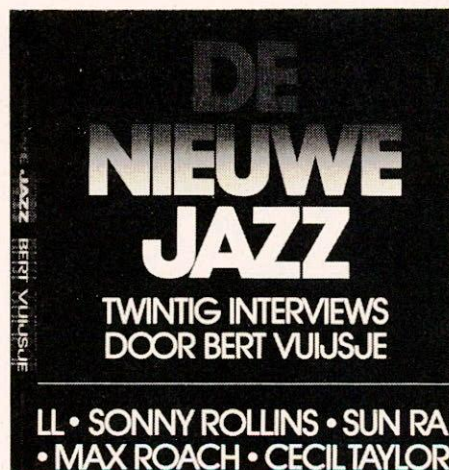

S. C. Derksen: *Leren om te overleven*. 345 pag., Brussel 1978. In de boekhandel verkrijgbaar of door bestelling bij de auteur, Zuideinde 63, Meppel door overmaking van f 23,90 + f 2,— porto op giro 807074.

Met genoeg ruimte de redactie dit keer wat ekstra plaats in voor de aankondiging van een aantal boeken van mensen, die voor regelmatige EGO-lezers geen onbekenden zijn. Mede vanwege de Vredesweek, noemen we hier graag als eerste het proefschrift van **Steven C. Derksen: *Leren om te overleven, noodzaak en mogelijkheden van de vredesopvoeding***, waarop hij op 18 april van dit jaar promoveerde tot doctor in de sociale wetenschappen. Reeds jaren is Derksen — die een belangrijke aanzet gaf voor de ontwikkeling van het denken over vredesopvoeding met zijn eerdere boek „Hoe leren we de vrede” (1967) — een regelmatig medewerker aan EGO, al wilde hij niet als zodanig in het colofon vermeld staan. Nog vorig jaar publiceerden wij een reeks artikelen van zijn hand onder de titel „Veranderen of verdwijnen?” In feite staat deze vraag ook centraal in dit nieuwe boek, dat als dissertatie tevens de vierde publikatie vormt in de reeks Bijdragen tot het vredesonderzoek van het Centrum voor Polemologie van de Vrije Universiteit Brussel. Het bevat vooral beschouwingen over de achtergronden en mogelijkheden van de vredesopvoeding, met name in de twee hoogste leerjaren van het voortgezet onderwijs. Er wordt aannemelijk gemaakt dat de spanningen in de wereld zo hoog zijn opgelopen, dat

de mens nauwelijks een andere keuze heeft dan: *verdwijnen of voortbestaan op een hoger bewustzijnsnivo*. En om tot dit laatste te komen is één der door Derksen bepleite maatregelen de instelling van het vak irenologie (direkte of ekspliciete vredesopvoeding). Hoe het leerplan daarvoor eruit zou moeten zien en welke thema's daarbij aan de orde kunnen komen, wordt aanschouwelijk uitgewerkt in de laatste 80 blz.

Misschien niet alleen een boek voor docenten in het v.w.o. en aan pedagogische akademies, maar ook in militaire opleidingen?

Bert Vuijsje: *De nieuwe jazz*. 224 blz., Bosch en Keuning n.v., Baarn. Prijs f 22,50.

Ook kwam dit voorjaar een boek uit van EGO's vaste jazz-medewerker **Bert Vuijsje: „De nieuwe jazz”**. Hierin werden twintig interviews met jazzmusici van de laatste twaalf jaar samengebracht, die alle eerder — in iets andere vorm — verschenen in de bladen Jazzwereld, Muziekkrant Oor, Gandalf, Vrij Nederland en de Haagse Post (met enkele bijdragen van Simon Korteweg en Martin Schouten). Uiteraard stelde Vuijsje al een aantal van deze musici — zij het noodgedwongen korter — aan de EGO-lezers voor; we noemen slechts Charlie Haden, Willem Breuker en David Murray. Voor de liefhebbers (en die zijn er vele onder onze lezers) melden we hier ook de andere 17 geïnterviewden: Sonny Rollins, Max Roach, Charles Mingus, Cecil Taylor, Archie Shepp, Sun Ra, Milford Graves, Sunny Murray, Pharoah Sanders, McCoy Tyner, Jimmy Lyons, Sonny Sharrock, Misha & Han, Leo Cuypers, Sam Rivers, Muhai Richard Abrams en Julius Hemphill.

Arjen Struik WAT IK ZEGGEN WILDE (Gedichten)

Om menselijkerwijs
te leven wordt
het verzwegene
geschreven

DE OUDE DEGEL
EEMNES

Arjen Struik: *Wat ik zeggen wilde*. 47 blz., verscheen bij De Oude Degel, Fazantenhof 130, Eemnes. Prijs f 6,—.

In juni van dit jaar verscheen een bundel gedichten van EGO-redactielid **Arjen Struik: *Wat ik zeggen wilde***.

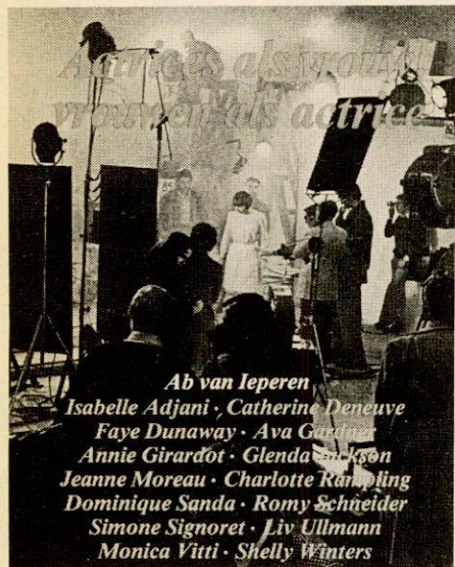
Struik is in het dagelijks leven adj. directeur/vormingsleider van het humanistisch vormingscentrum voor militairen, het Coornherthuis. (Over dit werk schreef hij in EGO van december 1977.) Hoewel hij reeds vele gedichten en ook proza heeft geschreven en in tijdschriften en verzamelbundels heeft gepubliceerd, is dit zijn eerste volledige publikatie. Naast de prozabundel „Geven en nemen” schreef hij „Ontmoeting”, een klein boekje over liefde en wat daarvoor doorgaat, „Genesis”, enkele sprookjes voor kinderen en „Prediker”, een verkorte bewerking van het bijbelboek.

De gedichtenbundel „Wat ik zeggen wilde” werd uit een viertal manuskripten samengesteld door Dick Zaal (inderdaad: EGO's vaste medewerker voor literatuur). Op pag. 2 van dit nummer vindt u een gedicht uit de bundel.

*soldatenprotest:
met gebaalde vuist*

Voor de filmfiethebbers onder onze lezers maken wij hier ook melding van de onlangs verschenen tweede bundel interviews van **Ab van Ieperen**: **Actrices als vrouw, vrouwen als actrice**.

EGO's vaste filmmedewerkster Leo van Opzeeland wijdde in februari '77 al een lovend artikel aan de verschijning van Van Ieperen's eerste bundel (interviews met 14 filmacteurs) „Filmster is een vak”. Van Ieperen studeerde psychologie en volgde de Filmakademie, werkte mee aan nederlandse en internationale speelfilms en schrijft al jaren voor diverse film-, dag- en weekbladen. Ook publiceerde hij Filmers '65 (over de opkomende ned. cinema) en korte monografieën van Jean Luc Godard en Eric Rohmer. Deze tweede bundel (er komt nog een derde over regisseurs)

Ab van Ieperen: Filmster is een vak. (231 blz., f 28,50) en Actrices als vrouw, vrouwen als actrice (229 blz., f 29,50) verschenen bij Landshoff Productions b.v. Bentveld.

bevat interviews met Isabelle Adjani, Catherine Deneuve, Faye Dunaway, Ava Gardner, Annie Girardot, Glenda Jackson, Jeanne Moreau, Charlotte Rampling, Dominique Sanda, Romy Schneider, Simone Signoret, Liv Ullmann, Monica Vitti en Shelley Winters.

Frank Spoelstra

foerier:
klere klus

BOEKEN & BROCHURES

NIEUW OVER BEWAPENING EN ONTwapENING

Wapenfeiten 1978

Uitgave: Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken, Alexanderstraat 7, Den Haag. 1978. 96 blz. Prijs f 8,—. Gegevens over bewapening, ontwapening en militaire uitgaven gebaseerd op het SIPRI-jaarboek 1978. Deze publikatie bevat een schat aan feitelijke gegevens en is onmisbaar voor wie zich serieus met oorlogs- en vredesvraagstukken wil bezighouden.

Jaarboekje militaire en sociale uitgaven 1977

Uitgave: Vredesopbouw, Parkstraat 9, Utrecht, december 1977, 24 blz. Prijs f 2,50. Deze vertaalde Amerikaanse brochure geeft ieder jaar een overzicht van het gebruik van hulpbronnen voor militaire en sociale doeleinden. Wie zich snel maar toch goed wil informeren vindt in deze uitgave veel informatie.

Het wapenprobleem, afscheidskollege door Prof. B. V. A. Röling.

Uitgave: Uitg. Van Gorcum 1977, 23 blz. Prijs f 5,90. In zijn afscheidskollege, gegeven op 21

De Unesco ziet taak geestelijk klimaat voor ontwapening te bevorderen.

„Wat heeft het gekost om sinds 1945 een derde wereldoorlog te voorkomen?” vroeg de directeur-generaal van de Unesco, Amadou-Mahtar M'Bow zich af toen hij in New York sprak in de buitengewone zitting van de VN-vergadering over ontwapening. Bij het beantwoorden van zijn vraag zei hij o.m. dat meer malen ter sprake was gebracht hoeveel geld de militaire uitgaven jaarlijks vergen over de hele wereld: „Maar minder bekend is dat die som een kwart hoger is dan wat over de hele wereld per jaar wordt uitgegeven voor onderwijs. En wat het wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van militaire technologie betreft, dit legt nu beslag op de talenten van rond een half miljoen wetenschappers... Slechts een deel van de inspanning om voorbereid te zijn op oorlog zou waarlijk genoeg zijn om in dienst van de ontwikkeling het aanzien van deze planeet ingrijpend te veranderen en de kloof die zich verwijdt tussen rijk en arm te verkleinen”. De Unesco heeft naar zijn mening een belangrijke rol te vervullen om via het onderwijs het geestelijk klimaat te bevorderen waarin de publieke opinie zich nog sterker keert tegen bewapening.

Uit: Unesco-bulletin, aug. '78.

FORMULIER KINDERBIJSLAG

Het was weer zo laat. Invullen van het zoveelste formulier. Ditmaal over de kindertoeslag/bijlage over het 3e kwartaal. Of je ook maar even naar het gemeentehuis wilde gaan om je familieleden te laten controleren. Het deel bestemd voor de beheerder-deelsysteemkinderen (jawel) niet invullen. 't Is toch wat. Het scheelt een haar of ze vragen je of je voornemens bent in het komende kwartaal te scheiden uit de echt, van tafel en bed, duurzaam via de achterdeur verdwijnt of te gaan leven in konkibunaat. Dit alles echter niet nadat je hebt verklaard dat geen van je toe- of bijslagkinderen het eerstkomende jaar ziek zal worden of gebrekkig. Of u voor 10.00 uur moet niesen. Wie bedenkt dit soort vragen toch? Geweldige onzin.

Uit: FACOM-journaal, uitgave van Federatie van Alg. Christel. Organisaties van Militairen (14 augustus 1978).

juni 1977, behandelt prof. Röling op beknopte, maar heldere wijze achtereenvolgens het dilemma van de onbruikbare, maar onmisbare wapens, de wapenwedloop tussen de super-machten en de mogelijkheden om in een wereld van soevereine bewapende staten te bereiken dat de ander niet kwaad wil.

(Kern) bewapening tegen beter weten in

Uitgave: Vredesopbouw, Willems Parkweg 120 hs, Amsterdam. 1976, 58 blz., Prijs f 5,50.

Bundel met korte teksten over kernbewapening en geweldloze alternatieven.

Ontwapening een illusie?

Uitgave: Vredesopbouw, Parkstraat 9, Utrecht, 88 blz. Prijs f 3,50.
Bundel met veel korte teksten van o.a. Anton Constandse, Leon Wecke, Herman de Lange, B. Landheer e.a.
Aan de orde komen een groot aantal aspecten van de oorlogs- en vredesproblematiek.

Cahiers voor de politieke en sociale wetenschappen

Jaargang 1 nr. 1, juni 1977, Herengracht 526, Amsterdam. 63 blz.
Dit eerste nummer van het kwartaalijdschrift van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam gaat over het militair-industrieel kompleks.

Neutronenbom, wapentuig in opspraak

Door D. Nauta, B. V. A. Röling e.a.
Cahier van de Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschappij.
Uitgave: Van Loghum Slaterus, Postbus 23, Deventer. 48 blz. Prijs f 7,50.
In dit goed verzorgde cahier komt o.m. aan de orde: de ontwikkeling van kernwapens, biomedische gevolgen van de neutronenbom, chemische en biologische wapens en de neutronenbom en de wereldvrede.

De oproep van Amsterdam

Uitgave: „Aktiegroep Stop de Neutronenbom“, Derde Hugo de Grootstraat 16, Amsterdam. Prijs f 5,—.
Het is een met foto's en politieke prenten geïllustreerd verslag van het internationale forum, gehouden 18 en 19 maart in Amsterdam, Stop de Neutronenbom. Aan het woord komen burgemeester Polak van Amsterdam, de oud-minister van defensie Kruisinga en de verschillende buitenlandse sprekers.

Frieden und Abrüstung

Uitgave: Verlag Atelier im Bauernhaus te Fischerhude 1977. Prijs ± f 15,—.
Het is een anti-oorlogs lees- en kijkboek waaraan meer dan honderd scheppende kunstenaars van uiteenlopende aard en politieke richting hun medewerking verleenden. Via tekenwerk, fotomontages, gedichten en korte teksten komen de volgende onderwerpen aan de

orde: Oorlog aan de oorlog; Aktie voor de vrede; De Russen komen; Bewapeningswaan; School der natie; Nukleaire dood – nee bedankt!; en Vrede is, als...

Onkruid – voor een anti – militaristies reveil

Uitgave Onkruid, Postbus 7007, Groningen, 1978, 44 blz. Prijs f 1,—.
De samenstellers van deze brochure, voor het merendeel afkomstig uit de Vereniging Dienstweigeraars, proberen een aantal verbanden te leggen tussen militarisme en de samenleving en zoeken naar meer effectieve en radicale middelen om het anti-militarisme gestalte te geven.

Geen tweede brigade, tegen legering in Duitsland

Uitgave: Bond voor Dienstplichtigen, Postbus 10126, Amsterdam. 62 blz. Prijs f 3,95.
De meeste nadruk in dit zgn. bulletin 31, krijgt de vraag waarom Nederland geen extra troepen in West-Duitsland dient te legeren.

Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland

Themanummer Wending (jaargang 32, nr. 12, febr. 1978), Postbus 84176, Den Haag. Prijs f 4,75.
In dit onlangs herdrukte nummer van Wending veel aandacht voor de grote IKV-actie tegen de kernwapens en informatie over de bewapeningswedloop.

Wim Heij

De Boycot Outspan Aktie heeft een vijftal nieuwe affiches het licht doen zien. Eén ervan – het apartheidshakenkruis – is ontworpen door Jan Wolkers en is in zeefdruk uitgevoerd met helder oplichtende kleuren. Het kost f 5,—. Vier andere affiches zijn ontworpen door Albert van der Weide in het kader van het door de Verenigde Naties uitgeroepen Jaar tegen de Apartheid. Deze kosten f 1,— per stuk. Alle prijzen exclusief portokosten. De affiches kunnen worden besteld bij BOA, Pasteurstraat 26, Leiden, tel: 071-142124

(Uit: Amandla, april 1978)

infanterist:
loopvogel

Twée discofilms:

één goeie en één slap aftreksel

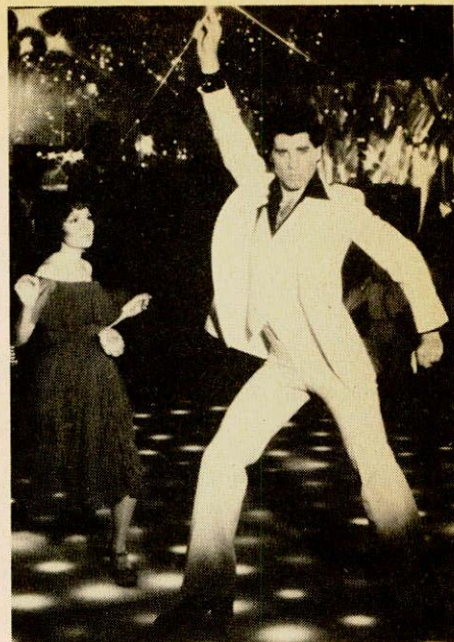
Muziek en dansen, dat zijn de twee begrippen die de jaren zeventig kenmerken. Popmuziek wordt algemeen als de enig aanvaardbare gezien op feestjes, ook bij mensen die de dertig ruim zijn gepasseerd, en dansen, voornamelijk het losse, creatieve pop-dansen, is ook een niet meer weg te denken onderdeel van dergelijke bijeenkomsten. Met de heropleving van de rock-and-roll, die in de jaren vijftig de wereld radikaal in zijn voegen deed schudden, begint ook weer het kunstige, lenige, werkelijk bewonderenswaardige dansen terug te komen. De disco-dancings waar de jeugd van de jaren zeventig zich komt manifesteren, rijzen, vooral in Amerika, als paddestoelen uit de grond. Het zijn vaak adembenemend ingerichte en verlichte ruimtes, waar een heel eigen, nieuw soort vertier beleden wordt.

Natuurlijk pakt de film-industrie zo'n stroming aan om er zijn voordeel mee te doen. Dat was met 'Rock-around-the-clock', waarin de gruwelijke maar onvergetelijke Bill Haley schitterde, het geval, dat was met films als 'Jailhouse Rock' van Elvis Presley zo, en dat gebeurt nu dan in films als 'Saturday Night Fever', 'Thank God it's Friday', en de nieuwere 'Stunt Rock' en 'Grease', die hier net rouleren of nog komen.

'Saturday Night Fever' is met toewijding gemaakt, goed voorbereid, goed gedocumenteerd, met een goed achtergrondverhaal, en, op enkele sentimentaliteiten na, met een levensecht thema. Na het terecht overweldigende sukses van deze film heeft men in Amerika weer eens groot geld geroken en er is in no time een film als 'Thank God it's Friday' achteraan gestampt. Die natuurlijk valt als een baksteen, ondanks het meeslepend optreden van 'The Commodores', die met de beste wil van de wereld, al zijn ze met z'n zessen, dit broddelwerk niet kunnen redden. 'Thank God it's Friday' geeft in geen enkel opzicht een reëel beeld van de huidige situatie van de Amerikaanse jeugd, van de sfeer in zo'n disco, de hoofdpersonen blijven steken in stereotype uitbeeldingen, en bepaalde onderdelen, zoals de danswedstrijd, zijn regelrecht afgekeken van 'Saturday Night Fever', maar is er een zeer slap aftreksel van. Voor 'Saturday Night Fever' werden we maanden van tevoren al warm gemaakt

door middel van de twee hits van de Bee Gees, die de muziek van deze film beheersen. De dubbel-lp was al lang hier te koop, en de nummers 'How deep is your love' en 'Staying alive' haalden moeiteloos de hitlijsten. Donna Summer lukte iets dergelijks met 'Let's dance', dus de voorpubliciteit van beide films liet niets te wensen over. 'Saturday Night Fever' lijkt echter een duidelijk nieuw, eigen tijdperk te hebben ingeluid, ook op gebied van mode, wat zelfs signaleerd werd door gerenommeerde, modebewuste damesbladen. De aankleding van 'Thank God . . .' was maar pover.

Het verhaal van 'Saturday Night Fever' zal velen van u bekend zijn: de Italiaanse immigrantenzoon Tony Manero, een wat grove, maar zeer aantrekkelijke jongen, werkt de hele week in een vrij uitzichtloos baantje als ververkoper. Hij leeft eigenlijk pas als hij vrijdagavond thuis komt. Na het eten (een heel vermakelijke, levensechte scène, waarin de sfeer van zo'n in Amerika verzeild geraakt Italiaans gezin prima naar voren komt) gaat hij naar zijn kamertje, verkleedt zich in een flitsende outfit, alles tot in de puntjes, (geen vale spijkerspullen maar een tiptop-pak,) hij kapt zich als een dandy, en dan gaat hij naar de plaatselijke disco, waar hij de onbetwiste heer en meester is door zijn fabuleus danstalent. Veel verder dan

John Travolta in de klassiek geworden houding, tijdens de danswedstrijd die hij met Stephanie als partner wint.

deze tredmolen denkt Tony aanvankelijk niet, tot hij, na zich wat opdringerige meisjes van het lijf gehouden te hebben, Stephanie ontmoet, een meisje dat probeert zich omhoog te werken uit haar milieu, dat het gelukt is een interessante baan te vinden, en dat zich net als Tony, ontspant met dansen. Voor de grote danswedstrijd heeft Tony aanvankelijk met een andere partner ingeschreven, maar als hij Stephanie bezig heeft gezien, aarzelt hij niet, gaat met haar aan het studeren in dansstudio's, wat een paar prachtige scènes oplevert, en wint de wedstrijd. Met Stephanie evenwel begint de wereld langzaam voor hem open te gaan. Zijn vrienden zitten allemaal, voor zijn gevoel net als hij, levenslang in de sores, de één wordt in

FILMNIEUWS

Meulenhoff heeft de tot nu toe uit twee delen bestaande serie „Grote cineasten" uitgebreid met een werk over de meester-regisseur **Federico Fellini**, wereldberoemd door 'La dolce vita, 8 1/2 (o, die muziek, en die rol van Marcello Mastroianni!), Giulietta van de geesten" met zijn eigen vrouw Giulietta Masina in de hoofdrol, evenals in „La Strada". Verder door zijn „Satyricon", zijn „Roma", zijn „Casanova", zijn onvergetelijke „Amarcord." Het boek geeft een heel aardig afgerond beeld van de speelse, geïnteresseerde Fellini, die over zichzelf helemaal niet zwaarwichtig doet. Hij is altijd op zoek naar beelden, maar ziet nooit televisie en vrijwel nooit film. Het liefst rijdt hij hele dagen in zijn auto door Rome en ziet de beelden via zijn autoruit aan zich

voorbijtrekken. Grote journalisten van de hele wereld hebben hem geïnterviewd, en fragmenten van deze interviews zijn in het boek opgenomen. Hoewel Fellini dat eigenlijk maar vermoeiende onzin vindt, interviews geven. Hij is het voorbeeld van de self-made man, die nooit koncessies doet voor geld, waar ze vooral in Amerika heel erg gek van stonden te kijken. Prima derde deel in deze reeks, na Bergman en Bunuel. Geschreven door een aantal mensen samen, vertaald door J. H. Klinkert-Pöters Vos. Prijs f 24,50.

KORT EN GOED

'The one and only' vertelt het verhaal van een jongeman in New York, Andy Schmidt (prachtrol van Henry Winkler, die we hier kennen als Fonzie uit 'Happy days' op de televisie), die volkomen

elkaar geslagen door een vijandige groep jongens, de ander stort zich van een brug als hij niet met het meisje, dat een kind van hem verwacht, wil trouwen en nergens terecht kan met zijn moeilijkheden. Stephanie wil daaruit, wil een ander leven met meer mogelijkheden. Eerst denkt Tony dat hij absoluut niet met haar uit de voeten kan behalve op de dansvloer, maar ze wijst hem voortdurend op de verschillen tussen zijn leven en het hare, en dat mist zijn uitwerking niet. Hij besluit te gaan verhuizen en iets meer te zoeken dan een tweederangs baantje in een tweederangs winkel, want je kunt nu eenmaal niet je hele leven blijven teren op de vrijdagavonden. Mooi evenwijdig aan die ontwikkeling in Tony's denken loopt het gedrag van zijn oudere broer, die priester is, de grote trots van de familie, maar die op een dag thuiskomt met de mededeling dat hij daar verder geen heil in ziet. De moeder ziet de grond uit haar bestaan wegzakken, maar Tony heeft begrip voor de beweegredenen van zijn broer. John Travolta, in Amerika al een goede bekende door een rol in een hier onbekende televisie-serie, is met zijn creatie van Tony Manero als een komeet omhooggeschoten in de filmwereld. Op het dansen heeft hij vier maanden onafgebroken hard moeten studeren, maar dat leverde hem uiteindelijk wel de waardering op van een vakman als Fred

The Commodores, de popgroep die de film 'Thank God it's Friday' nog enigszins dragelijk maakt.

Astaire. Travolta is binnenkort te zien in de film 'Grease', waarin hij een soortgelijke rol speelt als in 'Saturday Night Fever', en waarvan het liedje nu ook al de hitlijsten heeft bereikt. Stephanie was een mooie rol van Karen Gorney, die ook in Amerika haar sporen op acteergebied al heeft verdiend. Beide sterren komen uit artiestenfamilies. De film werd geregisseerd door John Badham naar een verhaal van Nik Kohn, dat tot scenario werd bewerkt door Norman Wexler, die ook de scenario's voor 'Serpico' en 'Joe' schreef. Zoals gezegd, alles wat 'Saturday Night Fever' tot een genoegen maakt mist de film 'Thank God ...'. Er wordt erbarmelijk schools in geacteerd, de onwaarschijnlijkheden stapelen zich op,

en een duidelijk verhaal zit er nauwelijks in. Zonde en jammer van Donna Summer, maar ze is gewoon geen actrice. Alleen Ray Vitte als disc-jockey Bobby Speed kon me wel bekoren, evenals de al eerder geprezen Commodores. Voor de volledigheid: regisseur is Robert Klane, producent Rob Cohen. Die onmiddellijk en hard gestraft worden voor hun misvatting, dat als de ene discofilm het 'doet' een volgende het ook wel zal 'doen'. Het publiek is niet helemaal gek, heren!

Leo van Opzeeland

overtuigd is van het feit dat hij één van de meest belovende jonge auteurs van Amerika is. Zijn vallen en opstaan, zijn oprecht gemeende liefde voor zijn schoolvriendin, het ontspreken van hun huwelijk door de irrealiteit van Andy op zich zelf, en de rol, waar hij zich uiteindelijk in kan uitleven, prijsworstelaar in de gedaante van een in lichtpaars getooide, met blonde pruik gesierde 'lover', het wordt allemaal heel aardig gepresenteerd. Carl Reiner is de regisseur van deze film, waar af en toe heel smakelijk om te lachen valt.

„Coma” maakt dankbaar gebruik van een heel nieuw misdadig thema dat de voortschrijdende medische wetenschap ons oplevert: in een ziekenhuis worden patiënten die daarvoor in het geheel niet ziek genoeg zijn, kunstmatig in een coma gebracht door wat koolmonoxide aan de zuurstof, die ze krijgen toegediend, toe te voegen. Voor de organen waarvan deze slachtoffers worden beroofd in een

instituut dat notabene kan werken met regeringssubsidie, worden over de hele wereld hoge bedragen betaald. Genevieve Bujold is de vrouwelijke arts die de boel in de gaten krijgt. Regisseur van dit griezelwerk-met-gehalte is Michael Crichton, en Richard Widmark en Michael Douglas spelen ook belangrijke rollen.

„Capricorn One”, alweer een film, gebaseerd op de moderne, voortschrijdende techniek. Ditmaal gesitueerd in de wereld van de ruimtevaart. Op grote schaal wordt er door de NASA-leiding fraude gepleegd, om de wereld te laten geloven dat een ruimteschip naar Mars daar werkelijk aanlandt, en ook weer terugkeert. De bemanning van het schip werkt aanvankelijk mee aan het snode plan, maar als het schip, terugkerend, in de dampkring verbrandt, beseffen ze, dat de NASA hun bestaan op deze planeet verder als onnut beschouwt, en raken in

paniek. Elliot Gould speelt een journalist, die alles stukje bij beetje weet op te spitten uit de geheimhouding. Verder belangrijke rollen van James Brolin en Brenda Vaccaro. Prima spanning, spektakulair gemaakt. Regie is in handen van Peter Hyams.

*dienst:
brallen en opstaan*

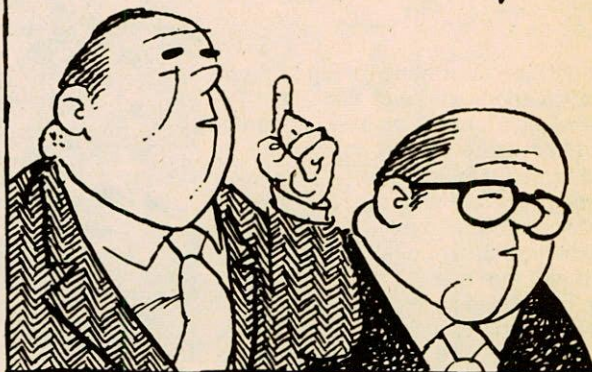
EEN BOYCOT IS
TOCH EEN PRACHTIG
PRESSIE-MIDDEL.

EN ER KOMT GEEN
BLOEDVERGIETEN
AAN TE PAS...

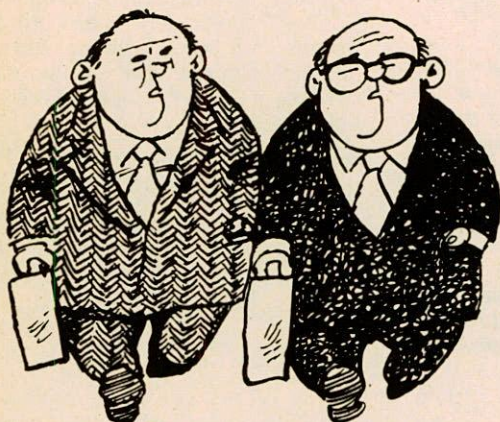
OOK BIJ HET
ZAKENDOEN DIENT
DE ETHIEK VOOROP
TE STAAN...

WIS EN
WAARACHTIG
!

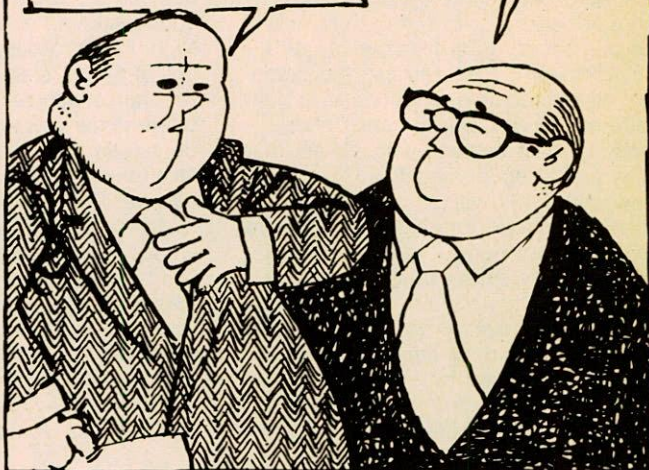
ZE DOEN ALTJD NET
OF WIJ, ZAKENLUI
OVER LIJKEN GAAN.

HOE KOMT
MEN ERBIJ
?

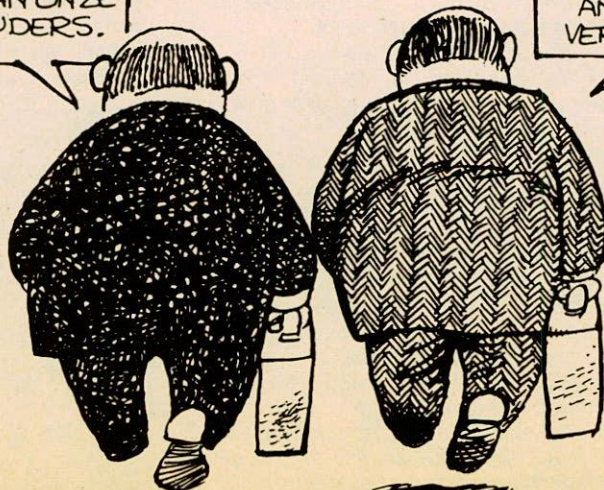
TERWIJL WIJ STEEDS EEN
OPEN OOG HEBBEN
VOOR HET WELZIJN
VAN DE MENSHEID.

PRECIES
WAT IK
ALTJD ZEG.

NATUURLIJK MOETEN
WIJ **WAKEN** OVER DE
BELANGEN VAN ONZE
AANDEELHOUDERS.

ER WORDT VAN
ONS NIETS
ANDERS
VERWACHT...

LEES HIEROVER
MEER OP
BLADZIJDE
4/5

